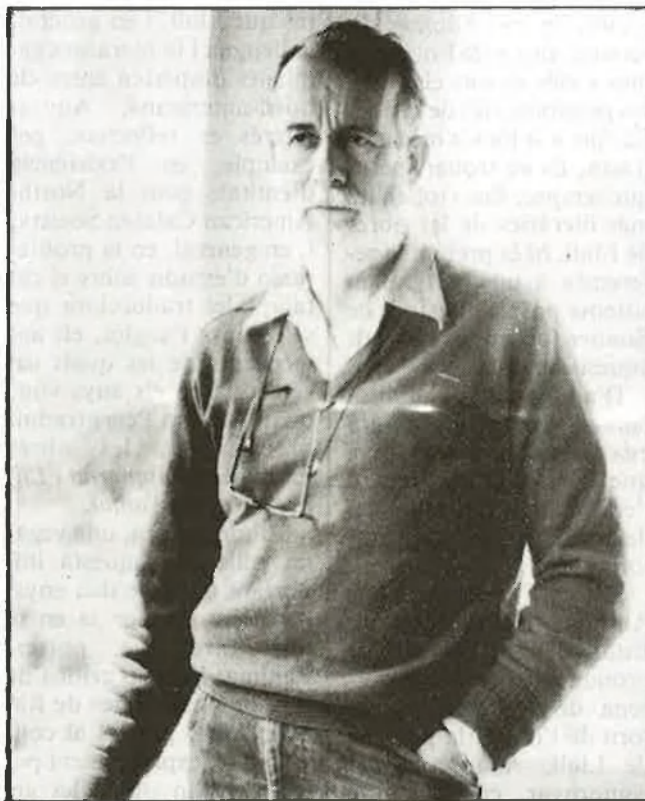

segle XVI València torna a ser escenari de fervor lul·lístic i no solament perquè encara cueja la polèmica dels anys del Cisma; València a la primera meitat de segle torna a ser la capital del lul·lisme popular. Els temps han canviat. Ara a Espanya l'església mateixa encoratja l'estudi de Llull, d'ençà que el cardenal Cisneros ha esdevingut protector de les cèdres que a Mallorca, Alcalà i València professen l'Art de Ramon. A València ensenya públicament Jaume Janer des de 1505. Entre la gent del seu cercle es compta un asturià il·lustre, professor de retòrica a l'Estudi General de la ciutat: Alfonso de Proaza. Proaza publica quatre volums d'obres llatines de Llull i compila el primer catàleg lul·lià de la península; la seva vinculació amb Cisneros és estreta.

Potser, però, que parlem del sector popular anunciat d'aquest lul·lisme valencià del XVI. El protagonista n'és un clergue nascut a Santa Coloma de Queralt, però arrelat a València: Joan Bonllavi. L'originalitat i la importància de la militància lul·liana de Bonllavi rau en el fet que va tenir una iniciativa sense precedents: publicar textos de Llull en llengua vulgar. Des dels anys vuitanta del segle XV les premses havien multiplicat textos llatins del beat, però mai ningú abans de Bonllavi no s'havia adonat de la necessitat de fer entrar en aquest àmbit l'obra més pròpiament literària de Llull, la que tenia més possibilitats de ser llegida per un públic ampli. L'estampador valencià Joan Jofre acollia el projecte del clergue lul·lià i produïa una bella edició gòtica enllestida l'any 1521 que divulgava el text complet del *Blanquerna*.

Moll en publicarà l'edició catalana

/ J. Roselló

Llull als EUA

Una acurada antologia d'Anthony Bonner

Josep ROSSELLÓ
Ja han aparegut els dos volums de l'obra *Selected Works of Ramon Llull (1232-1316)*, un conjunt de traduccions —i encara més— de treballs de Llull, a cura d'Anthony Bonner. Es tracta, sens dubte, i tal com es reconeix als EUA, de la primera edició crítica de Ramon Llull en anglès.

Anthony Bonner, nord-americà, viu a Mallorca des de 1954. Com en tants altres casos, quasi per casualitat. Bonner residia a París, i va ésser un veí seu, també nord-americà i pintor, qui li parlà per pri-

mera vegada de Mallorca. «Me va pintar Mallorca com una illa paradisiàca, una illa com ara Tahiti... I vaig venir i, és clar, vaig quedar una mica decebut, perquè Mallorca no responia a la idea que tenia d'una illa polinèsia». Tanmateix, li va començar a agradar i, després de dos anys més de viure als Estats Units, tot preparant-se professionalment, va traslladar-se definitivament a Mallorca. Des de 1964, la família Bonner viu en una gran casa pagesa, als afores del poble de Puigpunyent, a l'estrep de la Serra de Tramuntana mallorquina.

Anthony Bonner té un domini perfecte del català. «Som incapaç d'estar a un lloc no podent-me comunicar amb la gent. Ho trob una frustració. I jo veia que la gent parlava el castellà, però que no ho feia, en el poble, amb facilitat, i es perdia, en qualsevol cas, tota la riquesa, tota la personalitat de la gent». Bonner és autodidacte, va aprendre tot sol el nostre idioma, amb la popular gramàtica d'en Moll, «quan comprar la gramàtica d'en Moll era com comprar quelcom pornogràfic, o subversiu, i ho havies de fer quasi d'amagat».

La dedicació professional de Bonner, durant molts anys, ha estat la traducció i, «és clar, havia d'acceptar el que venia». Però la seva dedicació vocacional ha estat l'Edat Mitjana i és autor, entre d'altres obres, de *The Complete Works of François Villon*, d'una antologia de *Songs of the Troubadours*, com també de la versió anglesa d'una novel·la de Josep Maria Espinàs.

Fou precisament aquesta dedicació medievalista la que el va dur a descobrir Ramon Llull, del qual reconeix que «no sabia ben bé qui era».

Va tenir, també, la sort de conèixer, en el mateix poble de Puigpunyent, l'editor nord-americà de les obres de Carl Jung, el qual cita sovint Ramon Llull a les seves obres. L'editor, per tant, coneixia l'existència del filòsof mallorquí. «Va ésser la meua sort —recorda Bonner—, perquè si vas a un editor que el primer que et respon és ¿En Ramon, qui?, ja estàs perdut, pots deixar-ho anar». A partir d'aquí, començà la tasca de Bonner cap als EUA. Bonner va trametre una proposta

de feina, que fou consultada a diferents especialistes, per a esser definitivament aprovada com a pla de l'edició. Era 1975 quan Bonner va començar a treballar en l'obra que ara veu la llum.

Selected Works of Ramon Llull és editada per la Princeton University Press, en dos volums. En total, més de mil tres-centes pàgines, un mapa i divuit il·lustracions, cinc a tot color. Les obres incloses en aquesta antologia són *Llibre del Gentil*, *Ars demostrativa*, *Ars brevis*, *Fèlix o Llibre de les meravelles*, *Principis de Medicina* i *Flors d'Amor*.

A l'hora de plantejar la selecció d'obres a traduir, es va presentar a Bonner el problema més greu, que no l'únic, com és la multiplicitat de Llull, el qual va es-

criure, en tres idiomes diferents, fins a 263 obres, a més a més en tots els gèneres possibles, des de la poesia fins a la lògica més abstracta. Es va trobar, però, que sempre, fins i tot en les més literàries de les obres de Llull, hi és present la referència a una Art, a un sistema propi, i l'esforç de Bonner fou que es reflectís aquesta unitat.

D'aquí a un any, d'altra banda, l'antologia podrà esser llegida en català, puix que Bonner ja en prepara l'edició, que serà publicada per la mallorquina Editorial Moll.

Tot just fa un mes que Anthony Bonner fou als Estats Units, per tal de pronunciar fins a una dotzena de conferències entorn de l'obra i la persona de Llull. Allà va poder comprovar, conta, l'inte-

rès que Llull, i en general, la llengua i la literatura catalanes desperten entre els nord-americans. Aquest interès es reflecteix, per exemple, en l'existència d'entitats com la North-American Catalan Society, i, en general, en la proliferació d'estudis sobre el català, i les traduccions que se'n fan a l'anglès, els antecedents de les quals cal cercar ja en els anys vint, quan Allyson Peers traduí, precisament, les obres lul·lianes *Blanquerna* i *Llibre de amic e amat*.

A hores d'ara, una vegada enllestida aquesta important tasca de deu anys, Anthony Bonner ja en té una altra que, potser, l'anima: l'edició crítica de les obres completes de Ramon Llull, gràcies al conveni que, expressament per a això, han signat les ge-

neralitats de Catalunya i el País Valencià i el govern de les Illes Balears.

Anthony Bonner serà, és ja de fet, membre de la comissió editora, a la qual també pertanyen Lola Badia, el lul·lista Sebastià Gracias Palou —rector de la Maioricensis Schola Lullistica—, juntament amb d'altres estudiosos de Llull, de les diferents comunitats implicades.

La tasca de Bonner, de fet, ja ha començat, i ha estat a Friburg, on funciona el Raymundus Lulius Institut, que té recollits, en microfilm, tots els manuscrits de Ramon Llull que hi ha en el món. Així ha pogut preparar un catàleg complet i cronològic de l'obra lul·liana, que ja s'inclou en la referida *Selected Works of Ramon Llull*.

II ENCONTRE D'ESCRITORS DEL MEDITERRANI (Literatura i Societat)

II ENCONTRE D'ESCRITORS DEL MEDITERRANI (Antologia de poesia mediterrània)

Excel·lentíssim Ajuntament de València-Delegació de Cultura